

Kraštovaizdžio planavimo metodologijos problema

Paulius Kavaliauskas

*Vilniaus universitetas,
M. K. Čiurlionio g. 21,
LT-03101 Vilnius
El. paštas: paulius.kaval@gmail.com*

Kavaliauskas P. Kraštovaizdžio planavimo metodologijos problema. *Geografija*. 2014. T. 50(2). ISSN 1392-1096.

Straipsnis aktualizuoja kraštovaizdžio planavimo metodologijos problemą. Tam tikslui buvo: 1) suformuluota kraštovaizdžio formavimo paradigmos sistema; 2) planuojant teritorijas apibrėžta kraštovaizdžio plano samprata ir vieta; 3) nustatyti kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimo ir sudėties ypatumai.

Pateikiama svarbiausių kraštovaizdžio formavimo paradigmos sudėtis, akcentuojamas būtinumas universaliau traktuoti ir papildyti tvaraus (tausojančio ir subalansuoto) vystymo bei kultūrinio kraštovaizdžio struktūros ir proceso optimizavimo paradigmas. Rekomenduojama perimti Vakarų valstybių patyrimą ir įvairinti kraštovaizdžio planų nomenklatūrą, vykdyti tiek kompleksinį, tiek specializuotą (kraštovaizdžio ekologinės apsaugos schemas ir planai, kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planai, kraštovaizdžio tvarkymo socialinių prioritetų planai) kraštovaizdžio planavimą įvairiais lygmenimis. Suformuluoti konkretūs pasiūlymai dėl kraštovaizdžio planavimo proceso organizavimo ir rengiamų planavimo dokumentų (schemų ir planų) sudėties optimizavimo nustatant jų uždavinius ir modeliuojamus rezultatus. Kaip prieštaraujanti Europos kraštovaizdžio konvencijai neigiamai įvertinta dabartinė LR Aplinkos ministerijos vadovybės politika kraštovaizdžio planavimo atžvilgiu.

Raktažodžiai: kraštovaizdžio planavimas, kraštovaizdžio planų tipai, kraštovaizdžio formavimo paradigmos, kraštovaizdžio planavimo proceso modelis

ĮVADAS

Valstybei ir visuomenei būtina plėtoti *Tautos namų* – kraštovaizdžio – naudojimo bei apsaugos būdų įvairovę ir siekti, kad visų tipų kraštovaizdis būtų formuojamas pagal tvaraus (tausojančio ir subalansuoto) vystymo principus, taptų kokybišku žmogaus ir gamtinės aplinkos sambūvio rezultatu, tenkinančiu gyvenamosios, darbo bei poilsio aplinkos kokybės ir aplinkosaugos reikalavimus (Kavaliauskas, 2011). Deja, kraštovaizdžio planavimui, ypač jo metodologijai, mūsų šalyje iki šiol neskiriama pakankamai dėmesio, dar gyvos tradicijos vengti ir ignoruoti (pvz., urbanistika, inžinerinis planavimas) arba nepagrįstai susiaurintai vartoti (pvz., kraštovaizdžio architektūra, miškininkystė, žemėtvarka) patį šį terminą, netgi painioti kraštovaizdį su gamtine aplinka ar želdiniais, kas ypač ryšku teritorijų planavimo

sferoje. Dėl to neišvengiami tokie nepageidautini reiškiniai kaip nekoordinuotas klaidžiojimas po įvairius kraštovaizdžio sampratos variantus, veiksmingos kraštovaizdžio planavimo metodologijos trūkumas, nepakankama kraštovaizdžio planavimo integracija į kompleksinį teritorijų planavimą, užsitęsęs kraštovaizdžio specialiojo planavimo merdėjimas, ydingas metodinis, taip pat teisinis kraštovaizdžio planavimo ir kraštovaizdžio projektavimo suplakimas ir pan.

Europos kraštovaizdžio konvencijos (Europos..., 2001) ratifikavimas ir Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptį aprašo (Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio..., 2004) patvirtinimas, LR teritorijų planavimo įstatymo naujos redakcijos (Naujos..., 2010) rengimas, pradėta šalies aukštojo mokslo studijų pertvarka, kraštovaizdžio formavimo metodikos ir nacionalinio kraštovaizdžio tvarkymo plano paruošimas, pagaliau vadinamosios

žaliosios architektūros („ekologinio projektavimo“) idėjų plėtra paaštrino tiek kraštovaizdžio sampratos, tiek jo planavimo metodologijos normalizavimo bei optimizavimo problemas. Pažymėtina, kad iš Lietuvos Respublikoje galiojančių net trijų atraminių ideologinių kraštovaizdžio tematikos dokumentų (Europos..., 2001; Nacionalinė..., 2003; Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio..., 2004) tik paskutinis pateikia konstruktyvią kraštovarkos kontekstą atitinkančią kraštovaizdžio kokybės sampratą. Šiame dokumente kraštovaizdžio kokybė suprantama kaip konkrečiam kraštovaizdžio teritoriniam vienetui nustatytas moksliskai pagrįstas ir visuomenės siekius atitinkantis bruožų ir ypatumų kompleksas, kuris užtikrintų visos struktūros ekologinį tvarumą, psichologinį komfortą ir socialinį ekonominį žemėnaudos racionalumą.

Teikiamo straipsnio tikslas – susisteminti turimas pastangas kultūrinio kraštovaizdžio planavimo metodologijos sferoje ir taip prisidėti prie teritorijų planavimo sistemos optimizavimo. Siekiant tikslo buvo sprendžiami tokie pagrindiniai uždaviniai: 1) kraštovaizdžio formavimo paradigmų sistemos konstravimas; 2) kraštovaizdžio plano sampratos ir vietos apibūdinimas planuojant teritorijas; 3) kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimo ir sudėties nustatymas. Išskirtiems uždaviniams įvykdyti panaudoti įvairūs tyrimo metodai – literatūros, internetinių šaltinių ir planavimo dokumentų analizė, natūrinė rekognoskuotė, euristinis ir loginis apibendrinimas.

KRAŠTOVAIZDŽIO FORMAVIMO PARADIGMOS

Kultūrinio kraštovaizdžio struktūros optimizavimo gaires ir kriterijus šalies teritorijų planavimo sistemoje rekomenduojama nustatyti naudojantis kraštovaizdžio formavimo paradigmų sistema, apimančia:

- 1) tvaraus (tausojančio ir subalansuoto) vystymo paradigmą;
- 2) geografinę kultūrinio kraštovaizdžio formavimo paradigmą;
- 3) architektūrinę kultūrinio kraštovaizdžio formavimo paradigmą;
- 4) kultūrinio kraštovaizdžio struktūros optimalumo paradigmą;
- 5) kraštovaizdžio kūrimo proceso optimizavimo paradigmą.

Nepaisant Europoje (European..., 1994; European..., 1999) ir Lietuvoje (Lietuvos..., 2009) teisiškai aprobuotos ir iki šiol gana plačiai deklaruojamos tvaraus vystymo ideologijos (Owens, Cowell, 2002; Tiknius, 2002; Rodoman, 2002; Burinskienė, 2003; Walker ir kt., 2004; Wheeler, Beatley, 2004; Antrop, 2005; Baker, 2005; Juškevičius, 2005; Whitehead, 2006; Puzachyenko, 2006; Kavaliauskas, 2008a, 2011; Daunora, 2010 ir kt.) diskusijas šia tema vargu ar galima laikyti baigtomis. Straipsnio autorius mano, kad tiksliausias šios sąvokos atitikmuo būtų „tvarus vystymas“, savo semantinė logika apimantis tokio vystymo esmę sudarančius tausojimą ir subalansavimą (harmonizavimą) – t. y. *sustainable and balanced development* (European..., 1999).

Kraštovarkinė **tvaraus vystymo paradigma** galėtų būti suprantama kaip tokia visuomenės ir jos veiklos raida, kurioje:

- 1) įvertinami ateinančių kartų poreikiai;
- 2) suderinami visi šiuo metu turimi interesai;
- 3) užtikrinamas viešojo (bendruomeninio) intereso prioritetas.

Trečiojo, deja, kol kas dažnai pamirštamo, dėmens įvedimą į rekomenduojamą tvaraus vystymo paradigmos sudėtį lemia pačios gyvenimo realijos, demonstruojančios, kad asmeniniai interesai negali išreikšti civilizacijos išlikimą garantuojančių bendrųjų interesų, kurių ginti jokių būdu negalima palikti augančio vartojimo aplinkoje vis labiau destruktivėjančiam individui.

Antra vertus, šią paradigmą tikslinga papildyti ir išskirtinio kultūros raidos akcentavimo nuostata. *Kultūros veiksnys* modifikuotoje tvaraus vystymo paradigmoje būtų suprantamas kaip ypač svarbus skirtingų interesų subalansavimą ir žmogaus veiklos racionalumą užtikrinantis garantas. Teigiama, kad tik tam tikrą aukštą kultūros lygį turinti visuomenė pajėgi realizuoti tvaraus vystymo tikslą ir uždavinius, ką aiškiai patvirtina ir visuotinė kraštovarkos praktika. Taigi, galima ir tokia šios paradigmos ketvirtojo dėmens formuluotė – 4) pasiekiamas aukštas socialinės-ekonominės ir ekologinės kultūros lygis.

Pažymėtina, kad tvaraus vystymo paradigma išreiškia integruotą požiūrį į teritorijos vystymą (visuomenės raidą ir krašto tvarkymą), todėl iš esmės yra geografinio požiūrio į pasaulį atspindys. Už formaliai politizuotos tvaraus vystymo ideologijos slypi integruotas gamtinis-visuomeninis mąstymas.

Tai implikuoja šios ideologijos vertinimą kaip esminės prielaidos šiuolaikinės kraštovarkos, pirmiausiai kraštovaizdžio formavimo, geografizavimą. Svarbiausios būtų šios kryptys:

1) *žemėnaudos kaip kraštovarkos teritorinės raiškos rezultato optimizavimas*, tiesiogiai susijęs su ūkinės veiklos adaptavimo kraštovaizdyje problema ir homogeniškų organizuojamos veiklos požiūriu funkcinių ūkinių sklypų (resursotopų) formavimu bei kraštovaizdžio fizinės struktūros transformavimu;

2) *kompensacinių kraštovaizdžio struktūrų kaip jo ekologinio stabilumo garantų formavimas*, reiškiantis gamtinio karkaso bei jį papildančių ekologinių tinklų bei kultūrinio istorinio karkaso planavimą bei realizavimą.

Kraštovaizdžio tvarkymo geografizavimo interesus apibendrintų **geografinė paradigma** (Kavaliauskas, 2007, 2011), kuri galėtų apimti svarbiausius jo geostruktūrinio potencialo pažinimo kriterijus ir rodiklius atspindintį kraštovaizdžio formavimo principų kompleksą:

1) palaikyti kraštovaizdžio morfologinę struktūrizaciją (tipologinę įvairovę, poliarizaciją, kontūringumą);

2) reguliuoti kraštovaizdžio energetinį potencialą (orografinį, technogeninį, terminį);

3) adaptuoti veiklą pagal kraštovaizdžio fiziologiją (hidrologinį, geocheminį ir trofinį režimus);

4) reguliuoti kraštovaizdžio produktyvumą (biomasę, technomasę ir informaciją);

5) užtikrinti kultūrinio kraštovaizdžio bendrąją geoekologinę pusiausvyrą (subalansuotą žemėnaudos sistemą ir teritorines kompensacines struktūras).

Kitą esminį kraštovaizdžio formavimo aspektą atspindinti **architektūrinė paradigma** savo prigimtimi galėtų būti susijusi su kraštovaizdžio emocinio suvokimo proceso ypatumais. Ji turėtų sudaryti šiuolaikinės kraštovaizdžio architektūros ideologiją ir šios srities profesinės veiklos metodologinį pamatą. Kadangi kraštovaizdžio architektūra pagal klasikinę sampratą yra išorinių erdvių (angl. *outdoor spaces*) formavimo menas (Newton, 1971; Eckbo, 1975), kurio uždavinys – suteikti gamtinėms ir technogeninėms kraštovaizdžio morfostruktūroms išbaigtą psichologiškai priimtina erdvinę išraišką, tai architektūrinė paradigma galėtų atstovauti kraštovaizdžio percepcinio pažinimo bei formavimo nuostatoms.

Taigi kraštovaizdžio tvarkymo percepcinį optimizavimą išreiškianti architektūrinė paradigma (Kavaliauskas, Godienė, 2006; Kavaliauskas, 2007, 2011) galėtų apimti tokį svarbiausiais jo emocinio suvokimo kriterijais apibrėžtų kraštovaizdžio formavimo principų kompleksą:

1) formuoti gyvybingą kraštovaizdį (vitalizmo interesai);

2) palaikyti ir didinti kraštovaizdžio raiškumą (tektonikos interesai);

3) palaikyti optimalią struktūrinę kraštovaizdžio įvairovę (signalikos interesai);

4) individualizuoti formuojamas kraštovaizdžio struktūras (fenotipijos interesai);

5) užtikrinti harmoningą kraštovaizdžio surėdymą (kompozicijos interesai).

Šie principai buvo integruoti į LR kraštovaizdžio politikos kryptių aprašą (Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio..., 2004) kaip atspindintys kraštovaizdžio architektūrinės veiklos metodologines gaires, padedančias užtikrinti kraštovaizdžio morfostruktūros jutiminį visavertiškumą, o svarbiausia – estetinių ir informacinių kriterijų realų grąžinimą į šiuolaikinę kraštovarką.

Kraštovaizdžio formavimo apibendrinimą išreiškianti kultūrinio kraštovaizdžio struktūros optimalumo problema iki šiol išlieka bene painiausia kraštovarkos sritis. Kraštovaizdžio optimalumas racionaliai ir universaliai gali būti interpretuojamas tik naudojantis bendrąja kraštovarkos metodologiją formuojančių fundamentalių antropoekologinių kriterijų sistema (Kavaliauskas, 1992; Skorupskas, Kavaliauskas, 2007), kuri implikuotų principinių antropoekologinių nuostatų kompleksą kultūrinio kraštovaizdžio struktūrai optimizuoti. Šios nuostatos išreiškia **kultūrinio kraštovaizdžio struktūros optimalumo paradigmą** ir teigia, kad optimali kultūrinio kraštovaizdžio struktūra turi:

1) išsiskirti geobioekologiniu stabilumu;

2) užtikrinti psichologinį komfortą;

3) būti socialiai tikslingai identifikuota;

4) atitikti vykdomos (numatomos) veiklos ergonomiką;

5) atspindėti ekonomines teritorijos raidos sąlygas.

Kadangi kraštovaizdžio optimalumo problema išreiškia visuomenės siekius jo struktūros atžvilgiu, jos sprendimas labai priklauso nuo visuomenės kultūros intencijų, krašto ekonominio bei mokslo

išsivystymo lygio. Dėl kraštovaizdžio struktūros daugiaplaniškumo labai sunku nustatyti jos optimalumą, tenka ieškoti įvairių, dažnai prieštaringų, jo kriterijų ar rodiklių, o integruota **kultūrinio kraštovaizdžio kūrimo proceso optimizavimo paradigma** apskritai turi apimti ne tik paties kraštovaizdžio struktūros (objekto) optimizavimą, bet ir visas sudėtines kraštovaizdžio formavimo proceso dalis (Skorupskas, 2001):

- 1) objekto (kraštovaizdžio struktūros) optimizavimą;
- 2) proceso technologijos optimizavimą;
- 3) žmogaus ir gamtos santykių optimizavimą;
- 4) paties subjekto (žmogaus, visuomenės) raidos optimizavimą.

Šioje paradigmoje akcentuojamas būtinumas kraštovaizdžio kokybės tikslo (optimalumo) problemą spręsti kompleksiskai, t. y. visuomenės vystymosi, visų jos kultūrinių, socialinių ir ekonominių aspiracijų raidos optimizavimo kontekste. Akcentuojama, kad kraštovaizdžio struktūros optimalumas realiai nepasiekiamas neoptimizuojant tiek žmogaus ir gamtos santykių, tiek pačios visuomenės bendrąjį kultūros lygį išreiškiančios ekologinės ir ekonominės sąmonės.

KRAŠTOVAIZDŽIO PLANO SAMPRATA IR VIETA PLANUOJANT TERITORIJAS

Šiuolaikinis kraštovaizdžio planavimas suprantamas kaip kraštovaizdžio formavimo priemonių sistemos numatymas kompleksiniuose įvairaus rango teritorijų planuose arba specializuotų kraštovaizdžio tvarkymo planų rengimas. Apibendrinant metodinį šių darbų patyrimą galima išskirti keturias metodologines kraštovaizdžio plano sampratos kryptis:

- 1) *aplinkosauginio pobūdžio kraštovaizdžio tvarkymo planas* kaip planavimo dokumentas, orientuotas į įvairių saugotinių teritorijų ar apsaugos zonų skyrimą, bioekologinių ryšių palaikymą ar geoekologinio stabilumo bei kokybės užtikrinimą;
- 2) *percepcinio pobūdžio kraštovaizdžio tvarkymo planas* kaip planavimo dokumentas, orientuotas į vizualinių ryšių bei informacinio ir estetinio teritorijos potencialo išaiškinimą ir reguliavimą, aplinkos psichologinės kokybės gerinimą;
- 3) *technokratinio pobūdžio kraštovaizdžio tvarkymo planas* kaip planavimo dokumentas, orientuotas į įvairių inžinerinio tvarkymo priemonių

projektavimą, kraštovaizdžio struktūros, tenkinančios pirmiausiai technologinius bei ekonominius interesus, formavimą;

- 4) *integruoto pobūdžio kraštovaizdžio tvarkymo planas* kaip planavimo dokumentas, jungiantis anksčiau minėtus požiūrius, daugiausiai pirmąjį ir antrąjį.

Pirmoji kryptis yra bene labiausiai paplitusi įvairiose pasaulio šalyse, ypač Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Šioje metodologinėje bazėje sudaromas kraštovaizdžio tvarkymo planas yra tarsi savotiškas teritorinio aplinkosauginio planavimo dokumento prototipas. Labai populiarūs ši metodologinė kryptis yra planuojant regioninio arba rajoninio lygmens teritorijas ir priklausomai nuo atskirų šalių tradicijų akcentuoja kraštovaizdžio geografinės įvairovės bei geoekologinio stabilumo (Vokietija, Austrija, Olandija, Rusija, Estija ir kt.) arba kraštovaizdžio biotinės struktūros ir bioekologinės kokybės (Prancūzija, Ispanija, JAV, Čekija, Slovakija ir kt.) išsaugojimą.

Antroji kryptis atstovauja klasikinei meno principais besiremiančiai kraštovaizdžio architektūros tradicijai ir yra būdinga žemesnio rango teritorijų – vietovių – planavimui. Ypač stiprias metodologines pozicijas percepcinio pobūdžio kraštovaizdžio tvarkymo planai turi anglosaksų tradicijų kraštuose, pirmiausiai JAV ir Didžiojoje Britanijoje, iš dalies Rytų Europos šalyse.

Trečiosios metodologinės pakraipos darbai dažniausiai net nėra vadinami kraštovaizdžio tvarkymo planais, o įvardijami teritorijų apželdinimo, melioracijos, inžinerinio parengimo ar tvarkymo schemomis bei projektais. Tačiau juose iš esmės yra formuojama bei keičiama kraštovaizdžio struktūra, tad savo pobūdžiu jie atstovauja aktyviajam kraštovaizdžio projektavimui, daugiau nukreiptam ne į apsaugos sistemos kūrimą, bet į naudojimą, užtikrinančių priemonių numatymą. Tokio pobūdžio planavimo darbai buvo ypač būdingi buvusioje Sovietų Sąjungoje, Trečiojo pasaulio šalyse, vykdomi ir dabartinėje Šiaurės Amerikos ar Europos šalių urbanistinio bei agrarinio planavimo praktikoje.

Ketvirtoji kryptis išreiškia bene pažangiausią kraštovaizdžio planavimo tendenciją, kurios realizavimas reikalauja daugiausia sąnaudų ir yra sunkiausiai realizuojamas. Vis dėlto tokiu keliu ima sukurti D. Britanija, JAV, Prancūzija, taip pat bando Centrinė bei Rytų Europa.

Naują impulsą kraštovaizdžio tyrimams ir planavimui Europoje plėtoti davė jau minėta Europos kraštovaizdžio konvencija (Europos..., 2001), įpareigojusi ją pasirašiusias šalis suformuoti kraštovaizdžio politikos nuostatas bei palaikyti ir intensyvuoti kraštovaizdžio tyrimus ir planavimą. Pirmaisiais žingsniais vykdant Europos kraštovaizdžio konvenciją Lietuvoje galima laikyti kraštovaizdžio tvarkymo planų įteisinimą 2004 m. atnaujintoje LR teritorijų planavimo įstatymo redakcijoje (Lietuvos..., 2004), taip pat Valstybinės kraštovaizdžio politikos kryptių aprašo (Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio..., 2004) ir Kraštovaizdžio tvarkymo specialiųjų planų rengimo taisyklių (Kraštovaizdžio..., 2004) parengimą bei patvirtinimą.

Didelę metodologinę svarbą turi taip pat LR Aplinkos ministerijos žingsniai, atlikti antrajame Europos kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimo etape (2010–2013), kada jos iniciatyva VŠĮ „Gamtos paveldo fondas“ parengė mokslinius metodinius pasiūlymus formuoti Lietuvos kraštovaizdį (Kraštovaizdžio..., 2013a) bei Kraštovaizdžio planų rengimo taisyklių optimizavimo projektą (Kraštovaizdžio..., 2013b). Minėtoje metodikoje kraštovaizdžiui formuoti (Kraštovaizdžio..., 2013a) šalia tradicinių kraštovaizdžio planavimo problemų, tokių kaip kraštovaizdžio kokybės tikslo koncepcija, teritorinių vienetų naudojimas, apsaugos ir naudojimo reglamentai, struktūros optimalumo kriterijai, visuomenės dalyvavimo gairės, analizės bei sprendimo pasiūlymų buvo pateikta ir straipsnio autoriaus suformuluota universali kraštovaizdžio planavimo sistemos samprata. Joje integruota tiek Vokietijos (kraštovaizdžio planai yra privalomi visiems kraštotvarkos sektoriams), tiek Didžiosios Britanijos (numatomos galimybės rengti įvairius specializuotų paskirčių kraštovaizdžio planus) patirtis kraštovaizdžio planavimo organizavimo srityje.

Remiantis tokia metodologine samprata „Kraštovaizdžio schemų ir planų rengimo taisyklių“ naujoje redakcijoje (Kraštovaizdžio..., 2013a) buvo numatyta, kad kraštovaizdžio planavimas kaip sudėtinė šalies kraštotvarkos dalis yra vykdomas šiomis kryptimis (pav.):

1) kompleksinis kraštovaizdžio planavimas – rengiamos kraštovaizdžio schemos valstybės ar regionų erdvinės raidos schemų ir kraštovaiz-

džio planai savivaldybių ar jų dalių kompleksinių (bendrųjų) ar užstatymo planų sudėtyje;

2) specialusis kraštovaizdžio planavimas – atskirais dokumentais rengiamos specializuotos kraštovaizdžio schemos ir planai:

a) kraštovaizdžio ekologinės apsaugos schemos ir planai,

b) kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planai,

c) kraštovaizdžio tvarkymo socialinių prioritetų planai.

Kraštovaizdžio schemų ir planų lygmenys pagal planuojamos teritorijos dydį ir sprendinių konkretizavimo lygį yra šie:

1) nacionalinės kraštovaizdžio formavimo ir ekologinės apsaugos schemos – rengiamos visai šalies teritorijai;

2) regionų kraštovaizdžio formavimo ir ekologinės apsaugos schemos – rengiamos valstybės teritorijos dalims, išsiskiriančioms administraciniu (apskritis) ar principiniu geoeologiniu (karstinis regionas, hidrologinis baseinas ir pan.) bendrumu;

3) rajonų kraštovaizdžio tvarkymo ir specialieji planai – rengiami regionų dalims, išsiskiriančioms administraciniu (savivaldybės) ar patvirtintų funkcinių prioritetų (valstybiniai parkai) bendrumu;

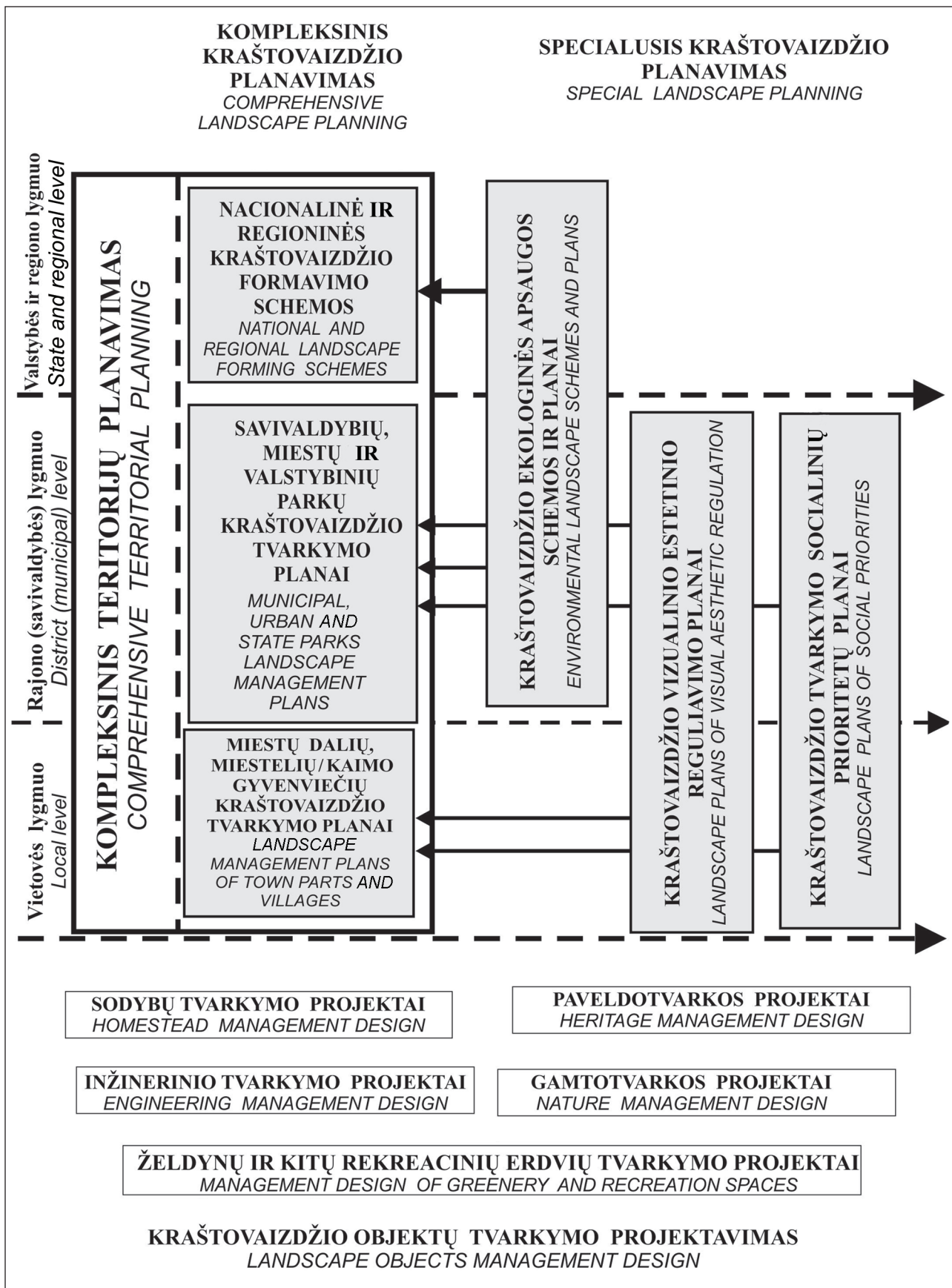
4) lokaliniai (vietovių) kraštovaizdžio tvarkymo ir specialieji planai – rengiami atskiroms urbanizuotoms ar urbanizuojamoms savivaldybės teritorijos dalims (miestų dalims, miesteliams, kaimo gyvenvietėms).

Taigi Lietuvai rekomenduotą kraštovaizdžio formavimui ir tvarkymui skirtą teritorijų planavimo dokumentų sistemą sudarytų:

a) *kraštovaizdžio formavimo schema* – teritorijų kompleksinio planavimo dokumentas, kuriame nustatoma valstybės ar jos dalies kultūrinio kraštovaizdžio kūrimo bendroji strategija ir reikalavimai tvariam teritorijos vystymui;

b) *kraštovaizdžio ekologinės apsaugos schema* – teritorijų specialiojo planavimo dokumentas, kuriame numatoma tvariai teritorijos raidai būtinų ekologinių apribojimų sistemos struktūra ir formavimo gairės;

c) *kraštovaizdžio tvarkymo planas* – teritorijų kompleksinio planavimo dokumentas, kuriame nustatoma integruota kraštovaizdžio kūrimo, tvarkymo, naudojimo bei apsaugos koncepcija, jos įgyvendinimo priemonės ir reikalavimai;

Pav. Rekomenduojama kraštovaizdžio planavimo sistema
 Figure. Proposed landscape planning system

d) *kraštovaizdžio ekologinės apsaugos planas* – teritorijų specialiojo planavimo dokumentas, kuriame nustatomos priemonės teritorijos geoekologiniam stabilumui ir biologiniams ryšiams palaikyti, kraštovaizdžio ir biologinei įvairovei saugoti, rekreaciniam naudojimui ir konservacinei apsaugai vystyti;

e) *kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planas* – teritorijų specialiojo planavimo dokumentas, kuriame, remiantis kraštovaizdžio struktūros vizualinių ryšių bei semantinio ir estetinio teritorijos potencialo išaiškinimu, numatomos priemonės kraštovaizdžio vizualinių estetinių vertybių apsaugai, aplinkos informacinio suvokimo bei psichoekologinės kokybės gerinimui;

f) *kraštovaizdžio tvarkymo socialinių prioritetų planas* – teritorijų specialiojo planavimo dokumentas, kuriame, remiantis gyventojų demografinių ypatumų, poreikių ir nuomonės tyrimais, nustatomi esami bei pageidaujami santykiai su kraštovaizdžio naudojimu ir apsauga, kraštovaizdžio identiteto suvokimas.

Lokaliniu lygmeniu rengiami gamtotvarkos, paveldotvarkos, sodybų tvarkymo, inžinerinio tvarkymo, želdynų bei kitų rekreacinių erdvių tvarkymo projektai priklauso architektūriniam arba technologiniam projektavimui ir nėra teritorijų planavimo dokumentai.

Apskritai visa Lietuvos teritorijos planavimo sistema galėtų įgauti autoriaus rekomenduojamą principinę struktūrą (pav.).

PLANAVIMO DOKUMENTŲ RENGIMO IR SUDĖTIES MODELIS

Paskutinis reikšmingas kraštovaizdžio planavimo darbas pagal dar galiojusias kraštovaizdžio planų rengimo taisykles (Kraštovaizdžio..., 2004) buvo Nacionalinio kraštovaizdžio tvarkymo plano projektas (Nacionalinis..., 2014), kurio mokslinis vadovas ir pagrindinis vykdytojas – šios publikacijos autorius. Tokio hierarchinio lygmens bei metodologijos planavimo dokumento, koks yra parengtas mūsų šalies Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas, nėra nei Europoje, nei Šiaurės Amerikoje, tad Lietuva – pirmoji valstybė, parengusi valstybinį kraštovaizdžio planą teritorijų planavimo (angl. *land use*) metodologijos pagrindu. Šio planavimo dokumento struktūra pagal LR Aplinkos ministerijos 2012 m. patvirtinta rengimo darbų užduotį apė-

mė šių sričių ir krypčių sprendinius:

A. Kraštovaizdžio tvarkymo strategijos formavimas: 1) atraminės kraštovaizdžio tvarkymo zonos; 2) kraštovaizdžio tvarkymo reglamentavimas; 3) siektini kraštovaizdžio bendrosios teritorinės struktūros optimalumo (kokybės etalono) rodikliai.

B. Kraštovaizdžio teritorinės apsaugos vystymas: 4) gamtinio karkaso ir kraštovaizdžio bendrosios ekologinės pusiausvyros palaikymas; 5) kraštovaizdžio vizualinio estetinio potencialo apsauga; 6) galimas saugomų teritorijų tinklo plėtojimas; 7) kraštovaizdžio kultūrinio identiteto saugojimas.

Šiame skyriuje, remiantis autoriaus patirtimi dirbant su kraštovaizdžio schemų ir planų rengimo taisyklių korektūra (Kraštovaizdžio..., 2013a), pateikiamos rekomenduojamos perspektyvinės kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimo ir turinio nuostatos, išreiškiančios tiek šio proceso, tiek ir jo rezultatų patobulintą principinį modelį, t. y. pasiūlymus, kaip galėtų būti.

Kraštovaizdžio schemas ar plano rengimo etapų sudaro trys stadijos, kurių metu atliekama esamos būklės analizė, formuojamos pagrindinės strateginės kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos nuostatos, nustatomi prioritetai ir parengiami sprendiniai. Toliau pateikiami rekomenduojami veiksmai ir siektini rezultatai.

Pirmoje (esamos būklės analizės) stadijoje vertinamos kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos galimybės, nustatomos raidos tendencijos, probleminės situacijos ir arealai.

Rengiant kompleksines nacionalines ar regionines kraštovaizdžio schemas atliekama: 1) planuojamos teritorijos žemės naudojimą bei apsaugą reguliuojančiuose patvirtintuose atitinkamo lygmens strateginio ir teritorijų planavimo dokumentuose esančių kraštovaizdžio formavimą lemiančių sprendinių analizė; 2) planavimo lygmens atitinkančios esamos gamtinės ir kultūrinės teritorinės kraštovaizdžio diferenciacijos nustatymas; 3) esamos kraštovaizdžio apsaugos organizacinės struktūros pristatymas; 4) planavimo lygmens atitinkančių probleminių kraštovaizdžio formavimo arealų nustatymas ir lokalizavimas. Rengiant specialiąsias kraštovaizdžio ekologinės apsaugos schemas esamos būklės analizėje papildomai nagrinėjama padėtis bei tendencijos kraštovaizdžio taršos ir biologinės įvairovės srityse.

Rengiant kompleksinius rajoninius ir lokalius (vietovių) kraštovaizdžio planus atliekama:

1) planuojamos teritorijos žemės naudojimą bei apsaugą reguliuojančiuose patvirtintuose atitinkamo lygmens strateginio ir teritorijų planavimo dokumentuose esančių kraštovaizdžio formavimą lemiančių sprendinių analizė; 2) planavimo lygmenį atitinkančios kraštovaizdžio morfologinės, ekologinės, kultūrinės bei percepcinės struktūros lokalizavimas; 3) planavimo lygmenį atitinkančios esamos kraštovaizdžio apsaugos organizacinės struktūros pristatymas; 4) planavimo lygmenį atitinkančių probleminių kraštovaizdžio formavimo zonų ir situacijų nustatymas. Rengiant specialiuosius rajonų / vietovės lygmens kraštovaizdžio planavimo dokumentus esamos būklės analizėje papildomai nagrinėjama padėtis bei tendencijos kraštovaizdžio taršos ir biologinės įvairovės srityse (ekologinės apsaugos planai), vizualinės informacinės aplinkos būklės (vizualinio estetinio reguliavimo planai) arba demografinės struktūros bei gyventojų nuotaičių (socialinių prioritetų planai) srityse.

Antroje (bendrųjų sprendinių / koncepcijos) rengimo stadijoje nustatoma planuojamų teritorijų kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos gairės ir / ar prioritetai bei tvarkymo principai.

Rengiant kompleksinių kraštovaizdžio schemų ir planų koncepcijas: 1) suformuluojamos planuojamų teritorijų kraštovaizdžio formavimo ir tvarkymo principinės nuostatos; 2) nustatoma planavimo lygmenį atitinkanti kraštovaizdžio formavimo strategijų zonų sistema; 3) lokalizuojamos nustatytos kraštovaizdžio tvarkymo strategijų zonos; 4) nustatomas skirtingų kraštovaizdžio tvarkymo strategijų teritorijų santykis planavimo lygmenį atitinkančiuose kraštovaizdžio teritoriniuose morfologiniuose vienetuose; 5) nustatomi planavimo lygmenį atitinkantys kraštovaizdžio tvarkymo reglamentavimo ypatumai.

Kompleksinėse kraštovaizdžio schemose ir planuose kraštovaizdžio tvarkymo strategijų zonos nustatomos pagal bendrąją teritorijos plėtojimo pobūdį, urbanistinio ir gamtinio karkaso plėtojimo interesus. Jų bendrąją sistemą sudaro šios principinių kraštovaizdžio tvarkymo strategijų zonų grupės: a) intensyviai keičiamo ir technologizuojamo kraštovaizdžio (urbanistinio karkaso įtakos) tvarkymo strategijos zonos; b) vyraujančio intensyvaus naudojimo agrarinių ir miškingų teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo strategijos zonos; c) vyraujančio tausojančio naudojimo agrarinių ir miškingų teritorijų kraštovaizdžio (gamtinio kar-

kasos įtakos) tvarkymo strategijos zonos; d) sudėtingos naudojimo struktūros (urbanistinio ir gamtinio karkaso ašių sankirtos) teritorijų tvarkymo strategijos zonos; e) ypatingos konservacinės vertės gamtinių teritorinių kraštovaizdžio kompleksų tvarkymo strategijos zonos; f) ypatingos konservacinės vertės kultūrinių teritorinių kraštovaizdžio kompleksų tvarkymo strategijos zonos.

Rengiant specialiuosius kraštovaizdžio planavimo dokumentus jų koncepcijos formuojamos pagal šių dokumentų uždavinių specifiką: 1) kraštovaizdžio ekologinės apsaugos planų koncepcijose nustatoma planuojamos teritorijos aplinkosaugos vystymo principai ir gairės, numatomi planavimo lygmeniui taikytini kraštovaizdžio ekologinio reglamentavimo būdai; 2) kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planų koncepcijose konkretizuojamas planuojamos teritorijos kraštovaizdžio semantinio ir estetinio potencialo diferencijavimas ir galimi erdvinių vizualinių ryšių optimizavimo būdai; 3) kraštovaizdžio socialinių prioritetų planų koncepcijose apibendrinamas gyventojų reiškiamas planuojamos teritorijos kraštovaizdžio identiteto suvokimas ir numatomi galimi gyventojų nuomonės derinimo su kraštovaizdžio formavimo interesais būdai.

Trečioje (sprendinių konkretizavimo) stadijoje parengiami sprendiniai kraštovaizdžio formavimui.

Kompleksinėse nacionalinėje ir regioninėse kraštovaizdžio schemose nustatoma ir lokalizuojama: 1) planavimo lygmenis atitinkančios kraštovaizdžio tvarkymo zonos, išskiriamos pagal numatomus teritorijos funkcinius (konservacinį, konservacinį-rekreacinį, rekreacinį, bioprodukcinį, urbanistinį, technologinį) prioritetus ar jų kompleksus, leistiną teritorijos ekonominio ir technologinio naudojimo arba apsaugos intensyvumą (ypač saugotinas, saugotinas, tausojančio vystymo, intensyvaus vystymo) bei sukultūrinimo (miškingas, miškingas-agrarinis, agrarinis, urbanizuotas, technologinis) pobūdį. Planuojant regionus papildomai gali būti skaidoma į būdingas regionines orografinės sąskaidos versijas (lyguminio / banguoto, kalvoto / gūbrėto / raguvoto, slėniuoto / duburiuoto / įlomėto, deltas ir nerijos kraštovaizdžio reglamentiniai variantai); 2) siekti ni kraštovaizdžio bendrosios teritorinės struktūros optimalumo (kokybės etalono) rodikliai; 3) saugomų teritorijų tinklo galimas plėtojimas, nacionalinės ir regioninės svarbos gamtos ir kultūros paveldo

objektų išsaugojimas; 4) planavimo lygmenis ir išskirtas kraštovaizdžio tvarkymo zonas atitinkantis kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos reglamentavimas; 5) svarbiausios priemonės, galinčios sustiprinti teritorijos gamtinį karkasą ir kraštovaizdžio bendrosios ekologinės pusiausvyros palaikymą, gamtinio ir kultūrinio istorinio karkasų formavimą, kraštovaizdžio gamtinio ir kultūrinio identiteto išsaugojimą.

Specialiųjų kraštovaizdžio ekologinės apsaugos schemų sprendiniuose numatoma: 1) kraštovaizdžio gamtinio karkaso ir ekologinio tinklo lokalizavimo optimizavimas valstybės / regionų lygmeniu; 2) saugomų teritorijų perspektyvinės raidos nuostatos; 3) planuojamos teritorijos ekologinės būklės gerinimo gairės; 4) planavimo lygmenį atitinkantys ekologiniai ribojimai (aplinkos taršai, statyboms ir urbanizacijai, ūkinei ir rekreacinei veiklai).

Kompleksiniuose rajoniniuose (savivaldybių, valstybinių parkų ir pan.) kraštovaizdžio planuose pateikiama ir lokalizuojama: 1) planavimo lygmenį atitinkančios kraštovaizdžio tvarkymo zonos; 2) siektini formuojamo gamtinio, kaimiškojo ir miestiško kraštovaizdžio struktūros optimalumo (kokybės etalono) rodikliai, įvertinantys visų galimų skirtingo prioriteto (konservacinio, rekreacinio, ekologinės apsaugos, ūkinio, gyvenamojo ir kt.) kraštovaizdžio tvarkymo zonų reikalavimus; 3) planavimo lygmenis ir išskirtas kraštovaizdžio tvarkymo zonas atitinkantys nustatyti teritorijų tvarkymo reglamentai ir teritorinių apribojimų sistema; 4) nustatytos priemonės, galinčios pagerinti kraštovaizdžio ekologinę būklę, gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimą; 5) siūlymai dėl kraštovaizdžio informacinio-estetinio potencialo didinimo, architektūrinės erdvinės kompozicijos formavimo, želdynų sistemos plėtojimo, gyvenamosios aplinkos kokybės gerinimo.

Kompleksiniuose rajoniniuose kraštovaizdžio planuose išskiriamos kraštovaizdžio tvarkymo zonos nustatomos pagal žemėnaudos pobūdį, funkcinių prioritetą bei naudojimo intensyvumą. Jų bendrąją sistemą sudaro tokios principinės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės: konservacinių (rezervatinių) ir paminklosauginių teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos; rekreacinių teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos; miškų ūkio teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos (skirstomos į pogrupius pagal konservacinį, rekreacinį, ekologinės apsaugos (apsauginį) bei

gamybinį ūkinį prioritetą); žemės ūkio teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos (skirstomos į pogrupius pagal konservacinį, rekreacinį, ekologinės apsaugos (apsauginį) bei gamybinį ūkinį prioritetą); vandens ūkio teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos (skirstomos į pogrupius pagal konservacinį, rekreacinį, ekologinės apsaugos (apsauginį) bei gamybinį ūkinį prioritetą); urbanistinių (gyvenamųjų ir visuomeninių) teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos (skirstomos į pogrupius pagal konservacinį, rekreacinį, ekologinės apsaugos (apsauginį) bei ūkinį prioritetą) ir technologinių inžinerinių teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo zonos.

Konkreči kraštovaizdžio tvarkymo zonų sistema nustatoma pagal planuojamos teritorijos naudojimo būdo ypatumus bei planavimo lygmens kartografinio mastelio galimybes. Siektini formuojamo gamtinio, kaimiškojo (agrarinio) ir miestiško (urbanizuoto) kraštovaizdžio struktūros optimalumo (kokybės) rodikliai kompleksiniuose rajoniniuose kraštovaizdžio tvarkymo planuose nustatomi atsižvelgiant į numatomo naudojimo ir apsaugos intensyvumą pagal šiuos principinius projektinius kraštovaizdžio tipus: konservacinio prioriteto gamtinis kraštovaizdis; rekreacinio prioriteto gamtinis kraštovaizdis; ekologinės apsaugos prioriteto gamtinis kraštovaizdis; ūkinio (gamybinio) prioriteto gamtinis kraštovaizdis; konservacinio prioriteto kaimiškasis kraštovaizdis; rekreacinio prioriteto kaimiškasis kraštovaizdis; ekologinės apsaugos prioriteto kaimiškasis kraštovaizdis; ūkinio (gamybinio) prioriteto kaimiškasis kraštovaizdis; konservacinio prioriteto miestiškas kraštovaizdis; rekreacinio prioriteto miestiškas kraštovaizdis; gyvenamojo ir visuomeninio prioriteto miestiškas kraštovaizdis; gamybinio ir technologinio prioriteto miestiškas kraštovaizdis.

Specialiųjų rajoninių kraštovaizdžio planavimo dokumentų sprendiniais numatoma: 1) kraštovaizdžio ekologinės apsaugos planuose – realizuoti šio tipo planams nustatytus uždavinius vystant gamtinį karkasą, ekologinį tinklą ir saugomas teritorijas, lokalizuojant kraštovaizdžio naudojimo ekologinių apribojimų sistemą ir pateikiant planuojamos teritorijos ekologinio optimizavimo rodiklius; 2) kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planuose – realizuoti šio tipo planams nustatytus uždavinius užtikrinant kraštovaizdžio vizualinių

estetinių vertybių apsaugą, gerinant aplinkos informacinį suvokimą bei saugant kraštovaizdžio vizualinį identitetą; 3) kraštovaizdžio socialinių prioritetų planuose – realizuoti šio tipo planams nustatytus uždavinius nustatant gyventojų bendruomenių preferencijas kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos atžvilgiu, pateikiant galimas konfliktines situacijas esamuose ir pageidaujamuose gyventojų santykiuose naudojantis kraštovaizdžiu ir jį saugant bei numatant gyventojų reiškiamų prioritetų derinimo su tvaraus kultūrinio kraštovaizdžio formavimo interesais gaires ir priemones.

Vietovės lygmens urbanizuotų arba urbanizuojamų teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo planuose nustatoma ir lokalizuojama: 1) planavimo lygmenį atitinkančios kraštovaizdžio tvarkymo zonos, išskiriamos pagal pagrindinės žemės naudojimo būdą, pobūdį bei polifunkciškumą; 2) siektini formuojamo urbanizuoto / miestiško kraštovaizdžio struktūros optimalumo (kokybės) rodikliai; 3) žemės naudojimo sklypų kraštovaizdžio formavimo architektūriniai-urbanistiniai reikalavimai pagal numatomus juose užstatymo tankio, intensyvumo ir aukštingumo bei leistinų išdėstymo atstumų rodiklius; 4) numatyti papildomi aplinkosaugos ar kraštovaizdžio ir kultūros paveldo apsaugos ribojimai.

Vietovės lygmens specialiuosiuose kraštovaizdžio planavimo dokumentuose sprendiniai nustatomi pagal šių dokumentų uždavinius: 1) kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planų sprendiniuose numatomos kraštovaizdžio estetikos savybių formavimo bei esamų vizualinių estetikos vertybių apsaugos priemonės, taip pat būdai aplinkos informaciniam suvokimui gerinti bei kraštovaizdžio vizualiniam identitetui formuoti; 2) kraštovaizdžio socialinių prioritetų planų sprendiniuose nustatomos gyventojų preferencijos vietovės kraštovaizdžio urbanizacijos plėtos atžvilgiu ir numatomos gyventojų reiškiamų prioritetų derinimo su tvaraus urbanizuoto kraštovaizdžio formavimo interesais priemonės.

Kraštovaizdžio planavimo dokumento sudėtį sudaro sprendiniai (grafinė dalis – brėžiniai ir tekstinė dalis – aiškinamasis raštas) ir procedūrų dokumentai, parengti planavimo proceso metu. Kraštovaizdžio schemas / plano sprendinių grafinę dalį sudaro:

1) pagrindinis brėžinys, kuriame atitinkančios teritorijos planavimo lygmenį ir dokumento pobūdį

pateikiamos sprendiniais nustatytos kraštovaizdžio tvarkymo zonos, kraštovaizdžio gamtinių ir kultūrinių kompleksų bei objektų apsaugos reglamentai, kraštovaizdžio tvarkymo ir atkūrimo priemonės, o specialiųjų planavimo dokumentų atvejais – ekologinės pusiausvyros palaikymo, kraštovaizdžio informacinio potencialo reguliavimo ar gyventojų preferencijų derinimo su tvaraus kultūrinio kraštovaizdžio formavimo interesais priemonių lokalizavimo būdai;

2) bendrųjų sprendinių (koncepcijos) brėžinys, kuriame perteikiamos ir lokalizuojamos antroje planavimo dokumento rengimo proceso stadijoje nustatyta kraštovaizdžio formavimo teritorinė strategija ir tvarkymo gairės;

3) papildomi brėžiniai (kartoschemos ar kitokie grafiniai vaizdai), kurie gali atspindėti planuojamos teritorijos funkcinius ir ekologinius ryšius su aplinkinėmis erdvėmis, jos kraštovaizdžio morfologinę, ekologinę, kultūrosauginę ir percepcinę struktūrą, esamų reglamentų (apribojimų) sistemą, ekologinės būklės vertinimą, nustatytus probleminius arealus ir situacijas;

4) kiti brėžiniai, kurie gali būti rengiami planavimo organizatoriui užsakius, reikalingi konservacinės ar ekologinės apsaugos, architektūriniams-urbanistiniams, rekreacijos ir turizmo bei kitiems klausimams nagrinėti.

Rekomenduojami sprendinių grafinės dalies kartografiniai masteliai: a) nacionalinė kraštovaizdžio schema (dabar – planas) – M 1 : 200000–400000; b) regioninės kraštovaizdžio schemas (dabar – planai) – M 1 : 100000–150000; c) rajoniniai kraštovaizdžio planai – M 1 : 10000–50000; d) vietovių (lokaliniai) kraštovaizdžio planai – M 1 : 2000–5000 (gali būti ir stambesnis).

Tekstinėje dalyje (aiškinamajame rašte) raštu išdėstomi kraštovaizdžio schemas / plano esamos būklės analizės rezultatai ir aprobuotos bendrosios nuostatos (konceptiniai sprendiniai), pristatomi trečioje planavimo dokumento rengimo proceso stadijoje nustatyti konkretizuoti sprendiniai ir kiti reikalingi paaiškinimai.

Straipsnyje pristatytas rekomenduojamas perspektyvinis kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimo ir struktūros modelis buvo parengtas laikantis LR Vyriausybės 2010 m. kovo 31 d. patvirtintos Teritorijų planavimo įstatymo koncepcijos (Naujos..., 2010) nuostatų bei terminijos. Deja, politinė ir teisinė situacija mūsų šalyje per

pastaruosius porą metų smarkiai pasikeitė ne į gerąją pusę. Naujausia teritorijų planavimo įstatymo redakcija (Lietuvos..., 2013) ignoravo ne tik minėtą kitos politinės daugumos sudarytos Vyriausybės patvirtintą Teritorijų planavimo įstatymo koncepciją, bet ir pačios Aplinkos ministerijos užsakymu parengtus mokslinius pasiūlymus, kaip formuoti Lietuvos kraštovaizdį (Kraštovaizdžio..., 2013a) ir optimizuoti kraštovaizdžio planų rengimo taisykles (Kraštovaizdžio..., 2013b), nenumatė specialiųjų kraštovaizdžio tvarkymo planų rengimo. Visus kraštovaizdžio tvarkymo klausimus nurodyta spręsti tik pagal kompleksinius planavimo dokumentus – bendruosius planus. Įvykdytas tikras negatyvus akibrokštas kraštovaizdžio planavimo adresu, nes tai nei ES šalių, nei pasaulinės kraštovaizdžio planavimo patirties neatitinkantis sprendimas. Jis drastiškai prieštarauja Europos kraštovaizdžio konvencijai, neišvengiamai silpnina dėmesį formuojant tvarų kraštovaizdį ir užkerta galimybes tobulinti bei įvairinti mūsų šalies kraštovaizdžio planavimą. Bėlieka tikėtis, kad tokios ES kraštovaizdžio politikos neatitinkančios LR Aplinkos ministerijos vadovų nuostatos neišvengiamai turės keistis atliekant eilinę teritorijų planavimo įstatymo redakciją, ir mūsų šalis grįš į normalų kraštovaizdžio planavimo raidos kelią, o straipsnyje išdėstyti pasiūlymai ras tinkamą erdvę įgyvendinant Lietuvos kraštovarkos praktiką.

IŠVADOS

1. Būtina stabdyti tokius nepageidautinus reiškinius kaip nekoordinuotas klaidžiojimas po įvairius kraštovaizdžio sampratos variantus, veiksmingos kraštovaizdžio planavimo metodologijos nebuvimas, nepakankama kraštovaizdžio planavimo integracija į kompleksinį teritorijų planavimą, užsitęsęs kraštovaizdžio specialiojo planavimo merdėjimas, ydingas metodinis, taip pat teisinis, kraštovaizdžio planavimo ir kraštovaizdžio projektavimo suplakimas Lietuvoje.

2. Kultūrinio kraštovaizdžio struktūros optimizavimo gaires ir kriterijus šalies teritorijų planavimo sistemoje tikslinga nustatyti naudojantis kraštovaizdžio formavimo paradigmų sistema, apimančia: tvaraus (tausojančio ir subalansuoto) vystymo, geografinę ir architektūrinę kultūrinio kraštovaizdžio formavimo bei kultūrinio kraštovaizdžio struktūros ir proceso optimizavimo paradigmas.

3. Kraštovaizdžio planavimo sistemą būtina tobulinti remiantis universalia jos samprata, integruojant tiek Vokietijos (kraštovaizdžio planai yra privalomi visiems kraštovarkos sektoriams), tiek Didžiosios Britanijos (numatomos galimybės rengti įvairius specializuotų paskirčių kraštovaizdžio planus) patirtis kraštovaizdžio planavimo organizavimo srityje.

4. Numatant perspektyvinį kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimą tikslinga pasinaudoti straipsnyje pateiktomis rekomenduojamomis perspektyvinės kraštovaizdžio planavimo dokumentų rengimo ir turinio nuostatomis, išreiškiančiomis tiek šio proceso, tiek jo rezultatų patobulintą principinį modelį, t. y. pasiūlymus, kaip galėtų būti.

5. Būtina, kad ES kraštovaizdžio politikos neatitinkančios LR Aplinkos ministerijos vadovų nuostatos pasikeistų atliekant eilinę teritorijų planavimo įstatymo redakciją, ir mūsų šalis grįžtų į normalų kraštovaizdžio planavimo raidos kelią.

Gauta 2014 05 04

Priimta 2014 10 23

LITERATŪRA

1. Antrop M. 2005. Sustainable landscapes: contradiction, fiction or utopia? *Landscape and Urban Planning*. 75(3–4): 187–197.
2. Baker S. 2005. *Sustainable Development*. Cardiff: Routledge. 264 p.
3. Burinskienė M. 2003. *Subalansuota miestų plėtra*. Vilnius: Technika.
4. Daunora Z. J. 2010. Tvarumo ir darnos veiksniai planuojant urbanistinę plėtrą. *Urbanistika ir architektūra*. 34(4): 208–215.
5. Eckbo G. 1975. *The Landscape We See*. New York: McGraw-Hill.
6. *European Charter on Sustainable Planning, Design and Construction*. 1994. Council of Europe.
7. *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development or the Territory of the European Union*. 1999. European Commission.
8. *Europos kraštovaizdžio konvencija & European Landscape convention and explanatory report*. 2001. Vilnius: LR Aplinkos ministerija. 28 p. (Žin., 2002, Nr. IX-1115).
9. Juškevičius P. 2005. Gyvenimo kokybė ir darnioji plėtra urbanistikoje. *Urbanistika ir architektūra*. XXIX(4): 174–181.
10. Kavaliauskas P., Godienė G. 2006. Actions for the implementation of the European landscape convention in Lithuania. In: *Landscape Quality*

- Objectives – From Theory to Practice*. Girona, Spain. 25–31.
11. Kavaliauskas P. 1992. *Metodologiniai kraštovarkos pagrindai*. Vilnius: Academia. 148 p.
  12. Kavaliauskas P. 2007. A sustainable landscape planning system and landscape ecology. *Ekologija*. 53(1): 4–9.
  13. Kavaliauskas P. 2008. A concept of sustainable development for regional land use planning: Lithuanian experience. *Technological and Economic Development of Economy*. 14(1): 51–63.
  14. Kavaliauskas P. 2011. *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*. Vilnius: VU. Prieiga per internetą: <http://www1151.vu.lt/leidiniai>
  15. Kavaliauskas P. 2013. Kultūrinio kraštovaizdžio formavimo paradigmų prielaidos ir raiška. *Journal of Architecture and Urbanism*. 37(1): 10–20.
  16. *Kraštovaizdžio formavimo (siektinų kraštovaizdžio etalonų) metodikos projektas*. 2013a. VŠĮ Gamtos paveldo fondas. 89 p.
  17. *Kraštovaizdžio schemų ir planų (buv. tvarkymo specialiųjų planų) rengimo taisyklių naujos redakcijos projektas*. 2013b. VŠĮ Gamtos paveldo fondas.
  18. *Kraštovaizdžio tvarkymo specialiųjų planų rengimo taisyklės*, patvirtintos LR Aplinkos ministro 2004-05-05 įsakymu Nr. D1-246 (Žin., 2004, Nr. 79-2811) ir 2006-09-04 įsakymu Nr. D1-407 (Žin., 2006, Nr. 95-3743).
  19. *Landschaftsplanung – Inhalte und Verfahrensweisen*. 1997. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, Bonn. 40 p.
  20. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas*, patvirtintas 2004-12-01 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1526 (Žin., 2004, Nr. 174-6443; 2005, Nr. 64-2302).
  21. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, priimtas LRS 2004-01-15. (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617).
  22. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymas*, patvirtintas 2013-06-27 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. XII-407 (Žin., 2013, Nr. 76-3824).
  23. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija*, patvirtinta 2003-09-11 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1160 (Žin., 2003, Nr. 89-4029) ir 2009-09-16 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1247 (Žin., 2009, Nr. 121-5215).
  24. *Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas. Sprendiniai*. 2014. UAB „Urbanistika“-LGGD, Vilnius/projektas/.
  25. *Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo koncepcija*, patvirtinta 2010-03-31 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 422 (Žin., 2010, Nr. 47-2248).
  26. Newton N. T. 1971. *Design on the Land. The Development of Landscape Architecture*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
  27. Owens S., Cowell R. 2002. *Land and Limit Interpreting Sustainability in the Planning Process*. London: Routledge.
  28. Puzachyenko Yu. G. 2006. *Nauka i kontsyepciya ustoychivogo razvitiya Landshaftnoye planirovaniye: obshchiye osnovaniya, myetodologiya*. Moskva: Izd-vo MGU. 4–80.
  29. Rodoman B. B. 2002. *Polyarizovannaya biosfera*. Smolensk: Oykumyena.
  30. Skorupskas R. 2001. Optimalaus kraštovaizdžio sampratos problema. *Geografija*. 37(2): 58–64.
  31. Skorupskas R., Kavaliauskas P. 2007. Integral ecological approach to the concept of optimal landscape. *Ekologija*. 53(4): 19–24.
  32. Tiknius A. 2002. *Teritoriniai vystymosi bruožai*. Klaipėda: KU leidykla.
  33. Walker B. C. S. et al. 2004. Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*. 9(2): 5.
  34. Wheeler S. M., Beatley T. (eds.). 2004. *The Sustainable Urban Development Reader*. New York: Routledge.
  35. Whitehead M. 2006. *Spaces of Sustainability: Geographical Perspectives on the Sustainable Society*. Aberystwyth: University of Wales.

Paulius Kavaliauskas

PROBLEM OF THE METHODOLOGY OF LANDSCAPE PLANNING

Summary

Our country has so far not given sufficient attention to the sphere of landscape planning, particularly its methodology. There are still some traditions to avoid and ignore (such as urban planning, engineering planning) or unreasonably restrict the use (such as landscape architecture, forestry, land use) of the “landscape” term, even confuse landscape with the natural environment or plantations, which is especially evident in the field of spatial planning. Therefore unavoidable are such undesirable phenomena as uncoordinated wandering through various options for the landscape concept, lack of effective landscape planning methodology, insufficient integration of landscape planning in an integrated spatial planning, prolonged agony of special landscape planning, flawed methodological as well as legal landscape planning and landscape design churning.

Cultural landscape is usually called Home of Nation, its living environment, therefore, for the state and society arises an obligation to develop a variety of ways to use and protect the landscape and to ensure that all types of landscapes are formed from the principles of sustainable and balanced development and would become a quality result of coexistence of human and natural environment, satisfying requirements for residential,

work, leisure and environmental quality.

Cultural landscape structure optimization guidelines and criteria for the national planning system are recommended to be determined using a paradigm system of landscape forming that comprises:

- 1) Sustainable and balanced development paradigm,
- 2) Geographical landscape forming paradigm,
- 3) Architectural landscape forming paradigm,
- 4) Cultural landscape structure optimality paradigm,
- 5) Cultural landscape forming process optimality paradigm.

The land management oriented sustainable and balanced development paradigm should be understood as development of society and its activities that includes: 1) assessment of the needs of future generations, 2) compatibility of all currently available interests, 3) security of the priority of the public (community) interest. The third point of the recommended sustainable development paradigm is dictated by the realities of life, illustrating that personal interests do not express common ones guaranteeing the survival of civilization. The common interests cannot be left alone with increasingly destruction-tended individual who is immersed in the environment of growing consumption. On the other hand, it is appropriate to supplement this paradigm with an emphasis on the development of culture. *Culture Factor* in a modified sustainable development paradigm is seen as a particularly important securing balance of different interests and rationality of human activities. Thus, only the society of a certain high cultural level is capable of realizing sustainable development goals and objectives, what is clearly confirmed by the universal practice of land management. So, there can be the fourth point in this paradigm: 4) achievement of a high level of socio-economic and ecological culture.

To summarize the methodological work experience, the following four methodological landscape concept plan directions can be given:

- 1) Environmental landscape management plan as a planning document, focusing on the various protect-

ed areas and buffer zones appointment, bio-ecological communication and geo-ecological stability and quality assurance;

- 2) Perceptual landscape management plan as a planning document that focuses on visual communication and information, and potential areas of aesthetic interpretation and regulation, environmental psycho-ecological quality;

- 3) Technocratic landscape management plan as a planning document, focusing on a variety of engineering management measures design, landscape structure fulfilling primarily the technological and economic interests of the formation;

- 4) Integrated landscape plan as a planning document that combines the above approaches, mainly the first and the second ones.

The Lithuanian Landscape Planning System needs to be improved on the basis of integrating both the German (landscape plans are required for all land management sectors) and the UK (providing opportunities to develop a variety of specialized uses of landscape plans) experience in landscape planning and its organization. It is also necessary to separate the landscape planning and landscape design concepts and spheres. The proposed landscape planning system is presented in a special scheme (Figure).

For landscape planning perspective it is appropriate to use the recommended outlook of landscape planning documents and content elements presented in the paper, expressing both the process and its results, and the improved benchmark model, i. e. proposals as they could be done in the best methodology.

Finally, the Landscape Planning Policy of the Ministry of Environment not complying with the European Landscape Convention and EU attitudes must be changed in the ordinary version of the Territorial Planning Act so that our country would return to normal landscape planning.

Key words: landscape planning, types of landscape plans, landscape forming paradigms, model of landscape planning process